

Taalvariatie en taalbeleid

Marc van Oostendorp
marc.van.oostendorp@meertens.knaw.nl

College Haagse Harry 11.9.2002

Samenvatting van dit uur: Taalvariatie is in Nederland in toenemende mate het onderwerp van politieke discussie en expliciet taalbeleid. De vraag welke taal of welke talen burgers van ons land geacht worden te beheersen, staat sterk in de belangstelling. Helaas wordt de discussie over dit soort onderwerpen niet altijd met grote kennis van zaken besproken. We gaan na een kort achtergrondoverzicht concreet (maar kort) in op twee kwesties:

- De erkenning van streektalen, zoals Fries, Limburgs, Nedersaksisch en Zeeuws
- Het Onderwijs in Allochtone Levende Talen (OALT)

1. *Taalbeleid in Nederland: enige achtergrondinformatie*

- **De status van het Nederlands:** het Nederlands heeft feitelijk geen formele status in het Koninkrijk der Nederlanden en is bijvoorbeeld (anders dan het Frans in Frankrijk) niet verankerd in de (grond)wet; pogingen van enkele (CDA- en CU-) politici om een dergelijke status te geven, zijn een paar jaar geleden mislukt. Er zijn wel her en der enkele zaken geregeld. Bijvoorbeeld:
 - In de jaren negentig is onder de toenmalige minister Ritzen vastgelegd dat het Nederlands de omgangstaal is in het (hoger) onderwijs, tenzij er redenen zijn om hiervan af te wijken
 - De 'officiële' spelling is voor het laatst in 1995 vastgelegd, met de bepaling dat deze in ambtelijke stukken en in het onderwijs moet worden gebruikt
 - De Nederlandse overheid participeert in de Nederlandse Taalunie.Dat er zo weinig aandacht aan de positie van de Nederlandse taal wordt besteed, kun je ook zien als een teken van sterkte: het wordt kennelijk als weinig belangrijk beschouwd om deze status vast te leggen.
- **De houding van Nederlanders** ten opzichte van hun eigen taal en minderheidstalen:
 - Anders dan bijvoorbeeld de Engelsen en de Fransen hebben de Nederlanders in de koloniale tijd in de negentiende eeuw hun best gedaan om de gekoloniseerde bevolkingen hun eigen taal te laten spreken in plaats van het Nederlands. Dit klinkt nobel, maar hield ook verband met bijv. de angst dat de inlanders het Nederlands zouden 'verbasteren' en ontevreden zouden worden als ze Nederlandse boeken konden lezen. Je zou ook kunnen zeggen dat de apartheid een logisch gevolg van deze houding was.
 - Het is bekend dat onder immigrantengroepen in bijv. de VS, Canada en Australië, de Nederlanders de eersten waren om hun taal op te geven en zich taalkundig aan te passen aan het nieuwe land.
 - In het internationale verkeer hebben Nederlanders sinds jaar en dag de naam van goede sprekers van buitenlandse talen. Bij een recente enquête (2000) bleken de Nederlanders onder de Europese volkeren samen met de Scandinaviërs het best

- Engels te spreken (ongeveer 80% van de bevolking verklaarde een gesprek in die taal te kunnen voeren)
- Conclusie: de relatie tussen taal en nationale identiteit is in Nederland een andere dan in sommige andere landen. Men is enerzijds vrij gemakkelijk bereid die taal op te geven, maar wil haar tegelijk ook puur houden.
 - De **Nederlandse Taalunie**. Sinds 1980 werken de Nederlandse en Vlaamse (vroeger: Belgische) overheid samen in de Nederlandse Taalunie. Al het beleid van beide regeringen op het gebied van taal en literatuur (spellingsregeling, uitreiking staatsprijzen, ondersteuning leraren Nederlands in het buitenland) wordt door de NTu uitgevoerd. De instelling is gevestigd in Den Haag. Vlaamse en Nederlandse taalbeleidsgedachten komen er samen. Interessant is dat de oorspronkelijke doelstellingen van de oprichters sterk op het versterken van de eenheidstaal gericht waren (een 'Belgische' doelstelling), maar dat de aandacht de laatste tijd iets komt te verliggen naar taalvariatie (een 'Nederlandse' gedachte).

2. De erkenning van streektalen

Achtergrond. In 1992 tekende de Nederlandse regering het Europees Handvest voor Regionale Talen of Talen van Minderheden; dit werd in 1996 geratificeerd door het parlement. In eerste instantie was het bedoeld voor de erkenning van het Fries, maar al snel volgden Nedersaksisch en Limburgs. De regering heeft nu nog een aanvraag voor erkenning van het Zeeuws in behandeling.

(1) (Europees Handvest)

For the purposes of this Charter:

- a. "regional or minority languages" means languages that are:
 - i. traditionally used within a given territory of a State by nationals of that State who form a group numerically smaller than the rest of the State's population; and
 - ii. different from the official language(s) of that State; it does not include either dialects of the official language(s) of the State or the languages of migrants;

(...)

- c. "territory in which the regional or minority language is used" means the geographical area in which the said language is the mode of expression of a number of people justifying the adoption of the various protective and promotional measures provided for in this Charter;
- d. "non-territorial languages" means languages used by nationals of the State which differ from the language or languages used by the rest of the State's population but which, although traditionally used within the territory of the State, cannot be identified with a particular area thereof.

(2) (Memorandum van toelichting)

Different languages:

32. These languages must clearly differ from the other language or languages spoken by the remainder of the population of the state. The charter does not concern local variants or different dialects of one and the same language. However, it does not pronounce on the often disputed question of the point at which different forms of expression constitute separate languages. This question depends not only on strictly linguistic considerations, but also on psycho-sociological and political phenomena which may produce a different answer in each case. Accordingly, it will be left to the authorities concerned within each state, in accordance with its own democratic processes, to determine at what point a form of expression constitutes a separate language.

(3) **(Attest Weijnen)**

In een officiële nota van de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en de Minister van Binnenlandse Zaken betreffende een voorstel van wet houdende goedkeuring van het Europees handvest van streektalen of talen van minderheden wordt de mening uitgesproken dat "de Nedersaksische... dialecten als dialecten van het Nederlands moeten worden beschouwd". Deze stellingname is volstrekt onjuist.

1. De Nedersaksische dialecten hebben niet als basis van de Nederlandse cultuurtaalgediend.
2. De Nedersaksische dialecten zijn niet uit het Nederlands ontstaan.
3. De in Noordoost-Nederland gesproken dialecten vormen taaltypologisch een hechte eenheid met de in Duitsland gesproken Westnederduitse dialecten. Niemand zal er aan denken deze laatste als Nederlands te betitelen. Dat kan dus ook niet ten aanzien van de in Nederland gesproken Nedersaksische dialecten geschieden. Beide groepen samen vormen een categorie apart, met een eigen karakter, naast het Nederlands en het Hoogduits.

(4) **(Staatssecretaris Kohnstam, 19 oktober 1995)**

Deze hooggeleerd onderbouwde lobby heeft mij inmiddels van mijn oorspronkelijke inzichten genezen. Ik voel mij onvoldoende bewapend ten opzichte van de hooggeleerde inbreng, direct of indirect, van de heer Kamp om een discussie aan te gaan over de vraag of het [Nedersaksisch] een dialect van het Nederlands is, ja dan neen. Op basis van de stukken moet ik aannemen dat ik dwaalde, toen ik hardop neerschreef dat het een dialect van het Nederlands was.

Onderwerpen van discussie:

- Welke definities kun je vinden in de literatuur over het verschil tussen taal en dialect? Wat zou de bijdrage van taalkundigen kunnen zijn aan dit soort discussies?
- Hoe gaat het in deze maanden concreet met de erkenning van het Zeeuws? Verzamel informatie uit kranten en tijdschriften en analyseer welke argumenten er gebruikt worden.
- Zou ook het Brabants/Westfries/Amsterdams in aanmerking moeten/kunnen komen voor erkenning van het handvest? Hoe zit dat met de Nederlandse gebarentaal of de taal van de Roma en de Sinti? Bekijk ook hoe dit in andere landen in elkaar zit (op internet is veel informatie over deze kwesties te vinden).

3. *Onderwijs in Allochtone Levende Talen*

Sinds 1998 is er in Nederland een wettelijke regeling voor onderwijs in 'allochtone levende talen' (OALT). Deze wet staat momenteel onder druk:

(5) **(Strategisch Akkoord Regering Balkenende)**

Prioriteit moet worden gegeven aan het leren van Nederlands, daarom wordt de regeling Onderwijs in Allochtone Levende Talen afgeschaft.

In de praktijk zijn er momenteel twee vormen van OALT:

- **ondersteunend OALT:** wordt in ieder geval aangeboden in de benedenbouw (en vaak ook een beetje in de bovenbouw). De leerkracht helpt de leerlingen (die in het begin vaak nauwelijks Nederlands verstaan) door ze voor te bereiden op de gewone les; de kinderen leren het Nederlands dat nodig is om in de klas mee te komen;

- **autonom OALT**: wordt vaak aangeboden in de bovenbouw en dient om de leerlingen in te leiden in de Turkse/Marokkaanse/etc. taal en cultuur.

De meeste Balkenende-watchers gaan er vooralsnog vanuit dat (5) betrekking heeft op het autonome OALT, omdat ondersteunend OALT juist ten dienste staat van het 'leren van Nederlands'. Autonom OALT staat al enige tijd ter discussie. De Onderwijsraad, een officieel adviesorgaan voor de regering, heeft in december vorig jaar over te gaan tot de instelling van zogenoemde 'taalscholen':

(6) **(Onderwijsraad, Samen naar de taalschool)**

Enkele taalkundigen (voorvechters van de rechten op eigen taal en cultuur van immigranten) hebben in een recent manifest hierop aangesloten:

(7) **(Guus Extra e.a., Samen naar de talenschool)**

In het regeerakkoord staat dat prioriteit moet worden gegeven aan het leren van Nederlands. Daar is ons inziens iedereen het over eens en dat is ook de huidige praktijk. De talen Nederlands en Engels worden nu al door alle leerlingen in het basisonderwijs geleerd. Daarnaast pleiten wij voor onderwijs in een derde taal naar keuze voor alle kinderen. Deze talen worden opgenomen in het differentieel deel van het curriculum en vallen zo binnen het reguliere onderwijsaanbod onder toezicht van de onderwijsinspectie. Alle talen krijgen zo een gelijkwaardige plaats en waardering. De uitvoering van het onderwijs in een aantal van deze talen kan door talenscholen worden verzorgd.

(...)

Onderwijs in de Nederlandse en de Engelse taal is een onderdeel van het kerncurriculum. Voor alle leerlingen gelden hier dezelfde eindtermen, die indien nodig via verschillende leerroutes worden bereikt. Door het onderbrengen van de andere talen in het differentieel deel van het curriculum worden problemen als financiering (onderwijs is gratis) en kwaliteitszorg (voor al deze talen dezelfde eindtermen en inspectietoezicht) voorkomen. Als uitvoeringsorganisaties kunnen talenscholen worden gesticht, waarbij uiteraard aan kwaliteitseisen moet worden voldaan. Gemeenten kunnen, individueel of gezamenlijk, hun OALT-middelen in deze talenscholen steken. Op deze OALT-gelden moet niet worden beknipt. Aanvullende middelen zijn nodig om het talenonderwijs te faciliteren: de talenschool moet worden gehuisvest, leermiddelen moeten centraal ontwikkeld worden en er moeten meer docenten komen. Bovendien moeten de docenten naar behoren worden opgeleid en betaald.

Onderwerpen van discussie:

- Hoe verloopt de discussie over het Onderwijs in Allochtone Levende Talen? Verzamel informatie uit kranten en tijdschriften en analyseer welke argumenten er gebruikt worden. Bespreek een en ander ook tegen de achtergrond van de 'Nederlandse' houding tenopzichte van taal en identiteit.

- Bezoek een basisschool waar OALT wordt aangeboden (in de praktijk is dat zo op elke school in de Randstad). Bespreek met enkele betrokkenen (de directeur, een leraar, een OAL-leerkracht, ouders) wat de knelpunten zijn. Hoe zouden de voorstellen van de Onderwijsraad kunnen helpen?

- Zouden ook 'autochtone' minderheidstalen een plaats moeten krijgen op de talenschool.